Jiří Votruba

Z GALERIE OTCŮ PLZNĚ

střípky vědomostí o těch, kteří v různých dobách stáli v čele města, a o časech, jež společně s ním prožívali.

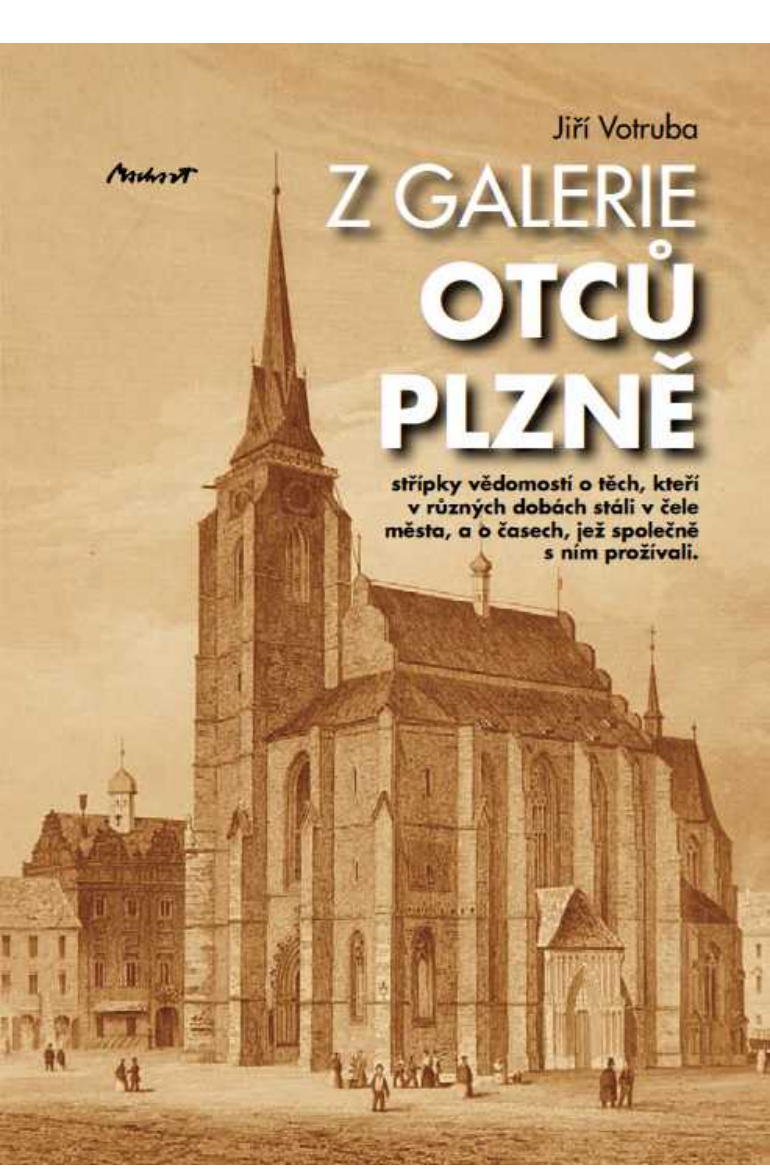

ÚVODEM NA VYSVĚTLENOU

Před nějakým časem mne zdejší regionální redakce jednoho z ústředních deníků požádala, abych pro jejich čtenáře připravoval články o historických osobnostech a o místech majících vztah k dějinám tohoto města. Historie mne zajímá od dětství, a proto jsem si za desítky let života a profesionální novinářské práce dokázal v paměti nastřádat ledajaké zajímavosti ze západočeského regionu. Jenomže o historii Plzně samé jsem toho věděl pramálo.

Nejsem jejím rodákem. Do města jsem se přistěhoval až v gymnaziálním věku, konkrétně v roce 1960. Právě z toho důvodu mne napadlo zvolit za náměty chystaných článků osudy historických plzeňských osobností, které jsem dosud neznal. Příprava článků by mne nutila doplňovat si svoje vědomosti a čtenářům periodika umožnila seznamovat se s osudy často už pozapomenutých předků.

Když jsem zvažoval, kterým z konkrétních historických osobností bych měl věnovat pozornost, uvědomil jsem si zajímavou skutečnost. Že v toku stovek let, které uplynuly od okamžiku založení města, vstupovali do jeho čela jedinci, o nichž můžeme hovořit jako o otcích Plzně. V prvopočátcích to byli rychtářové, později purkmistři, primátoři, starostové, před několika desítkami let také předsedové národního výboru a nyní opět primátoři. Každému z nich byl na různě dlouhou dobu svěřen osud tohoto města a jeho obyvatel. Úkol, kterého se tito povahou, zkušenostmi, mírou vlastní pracovní iniciativy, ale také občanskými a politickými postoji lišící se jedinci dokázali více či méně úspěšně zhostit. Alespoň o některých z nich lze říci, že se o rozvoj města Plzně opravdu zasloužili.

Velice brzy jsem se však přesvědčil, že cesta k lákavému cíli: vydat o nich, jak doufám, zajímavá pojednání, nebude ani přímočará, ani rychlá. Ukázalo se totiž, že zatímco po některých z těchto osobností zůstaly uchovány bohatě prokreslené příběhy, po jiných jen různě rozptýlené zlomky epizod z jejich života nebo dokonce pouhá jména. Po těch nejméně šťastných, jejichž existenci jsem spíše jen tušil, však nezbyla ani ta.

Souhrn zajímavostí, které se mi nakonec podařilo z historie Plzně shromáždit, nyní předkládám veřejnosti v podobě nevelké knihy. Připomínám však, že nejsem žádný profesionální historik, ale spíše jen

historií zaujatý zvědavec. Doufám proto, že čtenáři bude přijata s laskavým porozuměním.

Kdo mohl být městským rychtářem?

Rožmitálská kniha odpovídá k tomu… *„podle zrcadla švábského, že nemá býti rychtářem člověk křivý přísežník, psanec, výpovědník, kacíř ani pohan, nemá chrom býti na ruku, pravého lože býti má, nemá chlapný býti, ani slep býti, ani něm, ani blázen, nemá také stár býti, také ne méně jedenmecítma let, také ne přes šedesátosm let.“ ... „stěžejové ctnosti rychtářovy mají být čtyři: spravedlnost, múdrost, síla, a smíra nebo skrovenství, to jest, aby nebyl hněviv z míry a nikomu nelál a dobré od zlého dělil.“*

Městský rychtář, dr. Zikmund Winter,
(in: Osvěta, ročník XIX , díl II, 1889).

Nevím, zda výše uvedenou citaci bylo vhodné do této knihy zařadit, když se konkrétně plzeňské oblasti netýká. Myslím si ale, že citovaná charakteristika osobnosti v čele obecního společenství by pravděpodobně zněla podobně ve všech městech Českého království. Tedy i v naší královské Plzni.

ZA OSOBNOSTÍ ZAKLADATELE MĚSTA

Kdo vlastně byl prvním otcem Plzně? Měl by za něho být považován král Václav II., který jen nařídil založit mezi posledními královskými městy i toto město? Ponejvíce proto, aby mu sloužilo za centrum vladařské moci v regionu a svým hospodářským potenciálem přispívalo k rozhojňování jeho beztak už značného blahobytu. Troufám si tvrdit, že nikoli.

Který otec kdy opravdově miloval svoje děti, jež sice zplodil, ale osobně je ani neviděl přicházet na svět, natož pak dále vyrůstat. Zdá se mi tedy, že titul rodného otce nynější západočeské metropole mnohem více přísluší jistému Jindřichovi, úředně jmenovanému lokátorem, který celý ten zázrak zrození nové Plzně vzorně vykonal. Někdy okolo roku 1295.

Co vlastně o Jindřichu lokátorovi víme? Písemnosti s přímým vztahem k této osobnosti za jejího působení v Plzni existuje pramálo. Známy jsou jen dvě. Prvou z nich je listina obsahující žádost města, adresovaná královskému komorníkovi Burghartovi z Magdeburku, aby podpořil dva plzeňské měšťany právě se ubírající ke králi. V ní, stejně jako ve druhé dochované listině, tentokrát spíše soukromě adresované Burghartovi z Magdeburku, se nalézá Jindřichovo jméno. Něco bližšího o něm se neuvádí nikde jinde. Je to zarážející.

Po mnoha jeho nepříliš vzdálených rychtářských následovnících zůstaly v archivu města Plzně zachovány pečetěmi ověšené pergamenové stvrzovací listiny, vystavované nastupujícími českými panovníky. Proč tedy se tu rovněž nenacházejí dokumenty vztahující se k lokátorovi a rychtáři Jindřichovi? V městském archivu neexistuje ani tak významný dokument, jakým pro město musel bezesporu být originál nebo alespoň obvyklý pozdější opis zakládací listiny. Natož jakýkoli doklad královského pověření lokátora Jindřicha založit toto město. Dal by nám možnost určit skutečné rodné datum královské Plzně. Místo toho okamžik jejího zrození jen odhadujeme. Jde skutečně jen o náhodu, že se nic nedochovalo, nebo to bylo záměrem?

První, zdaleka to však ne jediná záhada kolem osobnosti Jindřicha lokátora, vyvolává otázku, jestli nějak nevybočoval z okruhu osob kolem panovníka, které s jeho souhlasem směly vykonat úlohu lokátora. Neměla-li bližší Jindřichova identita - například pro zvláštní státní, úřední či příbuzenský vztah k panovníkovi - zůstat před veřejností utajena. Odpověď neznáme.

Přijměme však možnost, že bychom si na otázku o příčině absence dokladů k osobě Jindřicha lokátora přece jen odpovědět chtěli. Nejjednodušším možným vysvětlením by mohlo být, že veškeré tyto dokumenty shořely při některém z četných požárů Plzně. Například už v roce 1507, kdy rozsáhlý, pravděpodobně úmyslně založený oheň o svaté Martě dne 29. července zasáhl celé Pražské předměstí. Z něho se rozšířil do vnitřního města, které vyhořelo od Pražské brány až na

náměstí. Právě tehdy měla být spolu s řadou dalších domů zničena i městská radnice. Údajně s celým svým archivem a starými památkami. Tam se skutečně tak významné písemnosti uchovávaly.

Problémem ovšem je, že neexistuje sebemenší dobová zmínka o tom, že by dokumenty týkající se rychtáře Jindřicha při požáru v roce 1507 skutečně shořely. Nebo při některém z pozdějších požárů. Je vůbec možné, že by ztráta tak mimořádně významných dokladů nikomu nestála ani za několik řádek postesku? Nechce se mi tomu věřit! A jak je možné, že neshořely dokumenty týkající se jeho následovníků?

Dnes není známo ani to, zda vůbec někdy byla pověřovací listina Jindřicha lokátora nebo zakládací listina města v městském archivu uložena. Kde jinde by ale měly být?

Při takto mimořádném nedostatku údajů lze jen těžce odpovědět na další otázku: Kým vlastně Jindřich lokátor byl?

Chceme-li si o této osobnosti utvořit alespoň jakousi představu, nezbývá nic jiného než ubírat se cestou nepřímou. Hodnocením dochovaných faktů o založení Plzně a pozdějších náhledů na tento výsledný produkt.

Na základě všeho, co se ví, bychom se například mohli domnívat, že šlo o vynikajícího stavitele. Tomuto předpokladu nahrává názor současných městských architektů a historiků, kteří tvrdí, že Plzeň byla založena na ideálním místě. Jak známo, město vyrostlo na rozlehlé ploše mezi stékajícími se rameny řek Radbuzy a Mže. Stalo se to buď na dosud málo zastavěném území katastru farní obce Malice a nebo přímo na "zeleném drnu". To je: na místě dosud stavebně nevyužitém. Druhý způsob založení města byl prý ale ve středověku dost neobvyklý.

Dnešní odborníci se rovněž tak pochvalně vyjadřují o prvotní podobě středověké Plzně. Odpovídala prý duchu nejlepších urbanistických zkušeností stavitelů gotiky. O dokonalé práci jejího stvořitele svědčí prostorem nešetřící, rozvržení vnitřních partií města na více než dvacetihektarovém pozemku. Příjemně působí rozlehlost náměstí, pravidelnost domovních bloků kolem něho a přímo překvapuje pro období středověku nezvyklé přímočaré vedení ulic z prostoru náměstí. Celkově se tedy dá říci, že pojetí zakládané Nové Plzně bylo zjevně velkorysé, ale přitom funkčně účelné.

Obdiv nad dokonalostí středověkého města se dá ještě rozšířit malým dovětkem. Vedle toho, co už bylo řečeno, překvapuje také skutečnost, že výsledek umu stavitele z konce 13. století nijak zásadně nebrání dnešnímu, tedy o celých sedm set let mladšímu životu v historickém

centru Plzně. Jedinou výjimku v tomto tvrzení tvoří někdejší systém městského opevnění. Je skutečně naši předkové odstranili před zhruba půldruhým stoletím, když chtěli původní středověké město dále rozšiřovat a modernizovat. Připomeňme si však, že právě tato, z hlediska tehdejší strategie ideálně vytvořená soustava příkopů, kanálů, hradebních zdí a věží s branami kolem královského města, se zasloužila o dlouholetou, pověstnou nedobytnost Plzně.

Suma sumárum se tedy ukazuje, že král Václav II. svěřil založení města do rukou neobyčejně schopného stavitele.

Na druhou stranu našich úvah stejně tak možné je, že Jindřich lokátor oním znamenitým stavitelem vůbec nebyl. Mohl to být jen bohatý, podnikavý patricij, se značnými organizačními zkušenostmi v zakládání měst. Král Václav II. si ho vybral do role lokátora Plzně nejenom kvůli jeho schopnostem, ale také proto, že splňoval nejzákladnější předpoklad pověření. Zachovával loajalitu vůči panovníkovu trůnu. Oslovený podnikavý Jindřich svěřený královský úkol přijal. Obklopil se schopnými odborníky, mezi nimi i vynikajícím stavitelem té doby, a s jejich pomocí zázrak zrození jednoho z nejmladších královských měst vykonal. Proč by tomu tak nemohlo být?

K této druhé, možná pravděpodobnější okolnosti zrodu města Plzně by se nejspíše připojil historik František Palacký. Ten totiž ve svých Dějinách národa českého k zakládání královského města uvádí následující: *„...jakmile od komisse králem ustanovené hledáno příhodné k tomu místo, vyměřeno jeho prostranství a vykázáno budoucímu městu počet polí (100 nebo 120 lánův i více), udělil král některému podnikateli moc a právo svolati osadníky, jimž pojišťována královská ochrana i zvláštní svobody, s povinností, způsobem předepsaným vystaviti město, zvláště co do zdí jeho, v určité lhůtě.“*

Citovaná pasáž by byla ideálním argumentem, jak vznik Plzně vysvětlit. Nebýt ovšem jedné skutečnosti. Ve svém díle František Palacký nehovoří o Plzni, ale popisuje jen obvyklý postup při zakládání měst ve středověku. Proč by ale právě Plzeň, oproti většině dalších královských měst, nemohla vzniknout za okolností něčím zvláštních?

Jednu z možných variant jejího případného netradičního vzniku nám přímo nabízí plzeňský kronikář Martin Hruška. Tvrdí, že budoucí královské město Nová Plzeň bylo zpočátku obyčejnou vsí. A ta sama, jakmile dosáhla patřičné hospodářské urovně, požádala panovníka o svolení, aby se mohla přeměnit v moderní středověké město.

K Hruškově představě ještě přidejme vlastní úvahu: Václav II. se záměrem bohatých plzeňských vesničanů souhlasil a přidělil jim proto oficiálního královského lokátora. Lokátora Jindřicha.

Možná vás zajímá i to, co vlastně mohlo Jindřicha lokátora natolik ovlivnit, že se rozhodl akt zrození Plzně provést. Odpověď, zdá se mi, není tak složitá. Zcela pravděpodobně si nechtěl jen upevnit královu přízeň. Jindřichovi šlo o osobní prospěch. Jinými slovy: Už na samém začátku dobře věděl, že se mu hlavní podíl na založení Plzně vyplatí. V létech zakládání středověkých měst bývalo takřka pravidlem, že jejich zakladatelé, lokátoři, získávali zároveň právo vykonávat v nich úřad prvního rychtáře. K tomu příslušela řada privilegií a finančních nebo materiálních příjmů.

Uveďme si některé z nich:

- V prvé řadě rychtář disponoval pravomocemi městského soudce. Znamenalo to, že spolu s přísedícími rozhodoval v trestních záležitostech a také ve sporech mezi měšťany. Jistě za úplatu. Výjimkou v kompetencích rychtáře byly jen případy, jejichž rozhodnutí příslušelo pouze králi.

- Úřední pečetí a svým jménem rychtář stvrzoval pravost závětí zaznamenaných za jeho přítomnosti a několika radních u lože umírajících. Stejně tak i občanské kupní a další smlouvy. Všechny tyto úkony byly také placeny.

- Svou činnost vykonával v objektu rychty, kterou po dlouhou dobu představoval jeho soukromý dům, privilegovaně stojící na náměstí.

- Rychtáři patřila část, nejspíše značná, zemědělsky obdělávatelných pozemků, které městu při jeho zakládání přidělil panovník. Vedle toho býval i majitelem městské krčmy, lázní nebo vodního mlýna. V pozdějších stoletích náležely plzeňskému rychtáři i některé z nově založených rybníků.

- Na rozdíl od ostatních měšťanů byl rychtář osvobozen od královské berně a ještě si mohl ponechávat část z poplatků a naturálií, které se ve městě vybíraly od hostujících kupců.

- Pro zájemce o rychtářský úřad musela být mimořádně lákavá už sama skutečnost, že rychta patřila jejímu držiteli doživotně. Po jeho smrti ji získávali dědicové. A po těch třeba další dědicové.

- Rychtář ale také mohl městskou rychtu výnosně prodat. Zájem o ni většinou projevovali nejbohatší patriciové z panovníkova okolí. A nemuseli být obyvateli města, k němuž se úřad rychty vázal. Trh, jak se prodej nazýval, musel ovšem panovník schválit. Že se tak opravdu stalo, vlastníkovi stvrzovala listina sepsaná jeho jménem.

Role zakladatele města však svému nositeli nepřinášela pouze výhody. Už před zahájením výstavby města musel oplývat dostatečným kapitálem, z něhož by byl schopen uhradit králi takzvanou arrhu. To je poplatek z každého lánu městu poskytnutých pozemků. A samozřejmě také financovat probíhající stavební práce.

Lokátor se nemohl obejít ani bez dokonalého přehledu o lidech, kteří měli zájem se do budoucího města přistěhovat. Pro zajímavost uveďme, že původ části Plzeňanů z období prvních padesáti let po založení města umožnily zjistit místní přídomky zachované u některých jmen. Dnes tak víme, že někteří z měšťanů pocházeli z Dobřan, Touškova a z Klatov. Jiné rodiny se do Nové Plzně přistěhovaly přímo ze Staré Plzně, dnešního Starého Plzence. Důvodem jejich přistěhování byl společenský a obchodní úpadek Staré Plzně. Mezi nové Plzeňany také patřili někdejší Pražané a kutnohorští a českobudějovičtí měšťané. Překvapujícím však je, že první plzeňští obyvatelé byli převážně němečké národnosti. Později se ale královská Plzeň dokázala na dlouhá staletí počeštit.

Zastavíme-li se u způsobu přesidlování těchto rodin do nově budovaného města, musíme si uvědomit, že cestování ve 13. století bylo mimořádně nebezpečné. Kraj byl ještě málo schůdný a kolem nečetných polních a lesních cest se to hemžilo lapky. Vozy naložené veškerým osobním majetkem a váčky plné peněz u pasů poutníků, představující jejich celé jmění, nekalé živly značně lákaly. Není proto divu, že mnozí z těch, kteří se tehdy vydávali na cestu do *„nového života“*, si ještě před ní nechávali u domovského rychtáře sepsat "pořízení o statku svém". V podstatě jakousi osobní závěť pro případ nenadálé smrti.

Právě v souvislosti s touto skutečností se můžeme oprávněně domnívat, že Jindřichu lokátorovi nemohla mezi jeho schopnostmi chybět ani patřičná výmluvnost. Jak jinak by asi mohl přesvědčit hlavy rodin uvažujících o přesídlení do budoucího města, že se jim takovýto mimořádný a riskantní životní krok opravdu vyplatí?

O náročnosti jenom této části lokátorova úkolu hovoří fakt, že středověká Plzeň po dosažení vrcholu své prvotní podoby měla téměř tři stovky domů. Tedy, že přibližně tolik budoucích měšťanských rodin musel zakladatel Jindřich k přesídlení získat. Pravděpodobné ovšem je, že perspektiva svobodnějšího života ve městě podléhajícímu jen samotnému panovníkovi musela poddaným, strádajícím po celé generace na panstvích šlechty, připadat jako nečekané, až zázraku podobné vysvobození. A neobyčejně lákat!

Život prvních Plzeňanů uprostřed rozestavěného města, které se zřejmě rodilo po dobu několika let, měl ale k opravdové idyle hodně daleko. Zejména v časech, kdy Plzeň ještě neobklopovaly mohutné dvojité kamenné hradby se čtyřmi vstupními branami a se systémem vodních příkopů, prožívali její první měšťané jistě i nemalé útrapy. Vyhnout se nedokázali ani nájezdům loupežníků, o jejichž řádění se zmiňují v listu zaslaném roku 1298 královskému komořímu Burghartovi z Magdeburku. Právě tato písemnost je zajímavá tím, že se v ní ještě nalézá jméno Jindřicha lokátora. Do kdy ale úřad prvního plzeňského rychtáře Jindřich zastával, nevíme. Jediným způsobem, jak tento okamžik můžeme alespoň přibližně určit, je opět jen odhad.

Vedle zmíněné datace listu královskému komořímu je dalším důležitým údajem začátek obnoveného působení Jindřichova pravděpodobného rychtářského nástupce. Tomu měl plzeňskou rychtu, po jejím odejmutí z neznámé příčiny, znovu vrátit král Jan Lucemburský v roce 1319. Na základě obou dat můžeme tedy vymezit konec rychtářského působení lokátora města a zároveň prvního plzeňského rychtáře Jindřicha mezi rok 1298 (kdy byl sepsán list Plzeňanů s posledním známým uvedením jeho jména) a rok 1319, v němž, začala plzeňská rychta podruhé patřit jeho nástupci.

Problémem ale je, že nevíme, kdy Jindřichův nástupce získal rychtu poprvé. Nelze proto vyloučit, že Jindřich lokátor přestal být plzeňským rychtářem už před rokem 1310, kdy Jan Lucemburský nastoupil na český trůn. Potvrzovala by to skutečnost, že neexistuje doklad, že by nastupující král ještě stvrzoval rychtářská práva lokátorovi Jindřichovi.

Přitom královské nástupní stvrzování stávajících rychtářů bylo v tehdejších dobách takřka pravidlem. Tady také definitivně končí stopy po legendárním zakladateli města.

V DOBÁCH, KDY SE PLZEŇSKÁ RYCHTA KUPOVALA

Zatímco o okolnostech vzniku Nové Plzně a o osobě jejího zakladatele se mnoho dokladů či svědectví nedochovalo, působení většiny rychtářských následovníků Jindřicha lokátora, až na několik výjimek, je dokumentováno, kupodivu, poměrně přehledně.

V *„Knize pamětní královského krajského města Plzně“*, jakési její novověké kronice, sepsané mezi roky 1848 a 1860 archivářem Martinem Hruškou, se uvádí, že v městském archivu se ještě nalézají pečetěné pergamenové listiny panovníků z let 1328 až 1480, stvrzující tehdejším majitelům plzeňské rychty jejich práva. Mnohé z těchto unikátních dokumentů zůstaly v archivu uchovány nejen v roce 1891, kdy byl městským archivářem Josefem Strnadem sestaven jejich první soupis – *„Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad“*, ale nacházejí se v něm i dnes. Jsou jedinými svědky existence první desítky otců Plzně.

Může se zdát podivné, že listiny z hlubin 13. a 14. století se do dnešních dnů dochovaly, zatímco mnohé, daleko mladší písemnosti nenávratně zmizely.

Svou roli v tom musela jistě sehrát náhoda. Podstatnější však bylo, že středověcí vlastníci plzeňské rychty veškeré královské dokumenty stvrzující oprávněnost jejího nabytí, držení a užívání s ní příslušejících privilegií, velice pečlivě opatrovali. Po smrti těchto osob cenné pergameny pečlivě uchovávali jejich potomci. Stejně odpovědně k dokumentům přistupovaly také osoby, které rychtu od původního majitele koupily. Pozdější držitelé tak často vlastnili dokumenty několika rychtářských generací. Právě díky nim můžem dnes vytvořit, ikdyž ne úplnou, v každém případě zajímavou chronologie plzeňských rychtářů. Vydejme se spolu na cestu za nimi.

Konrád Janoš (Junoš, Junošův) a Fridrich (Fridrik) - od Kohoutů

Byli zřejmě v pořadí druhými, králem stvrzenými vlastníky plzeňské rychty. Stejně jako v případě zakladatele města se ani jejich stvrzovací doklady v městském archivu už nenacházejí. Přesto ale o tom, že Konrád Janoš a Fridrich od Kohoutů skutečně rychtu v Plzni vlastnili, není pochyb. Vyplývá to totiž z obsahu kupní smlouvy, která byla sepsána roku 1480 v souvislosti s prodejem plzeňské rychty ve vlastnictví rychtáře Ondřeje Oremuse a jeho ženy Reginy měšťanům Plzně.

V ní oba manželé vyjmenovávají všechny jimi uchovávané a při této příležitosti Plzeňanům předávané královské stvrzovací listiny (ve smlouvě jsou nazývány zápisy). K osobám druhých plzeňských rychtářů se přímo uvádí:

„...jmenovitě zápis první jímžto nejjasnější král Jan český a polský a hrabě Lucemburský atc. zapsal jest a navrátil rychtářství plzeňské s právem panským se všemi jeho příslušnostmi Konradovi Janošovi, měštěnínu pražskému a jeho dědicům, také dědicům Fridrikovým, kteréžto rychtářství byl jest týž král Jan témuž Konradovi prvé odňal."

I když se první zápis, ani jeho pozdější opis, do dnešních dnů nedochoval, podle Strnadova listáře královského města Plzně měl být sepsán dne 1. srpna 1319 v Praze. Kupní smlouva z roku 1480 pak pokračuje zmínkou o dalším drženém dokumentu, také majícím vztah k rychtářům Konrádovi Janošovi a Fridrichovi.

„Druhý zápis, kterýmžto týž král Jan trhu toho a prodeje, kterýž se jest o rychtářství plzeňské mezi Konrádem Janošem a Fridrikem někdy měšťany pražskými a Tyrmanem, měšťanem horským se strany druhé potvrdiv témuž Tyrmanovi a jeho dědicům budoucím připsal jest jim k tomu clo, tudíž k témuž rychtářství příslušné."

Druhým zápisem je míněna v latinském jazyce sepsaná listina z 26. prosince roku 1327. Ta v městském archivu ještě existuje. Její zásluhou tak alespoň víme, kdy Konrád Janoš (někde také uváděný jako Junoš nebo Junošův) a jeho společník (podle jednoho z pramenů Konrádův bratr) nejvyšší post v královském městě opustili. Obě informace jsou ale to jediné, co o působení obou vlastníků plzeňské rychty víme. Zná-

my nezůstaly ani jejich další životní osudy. Přesto, že v případě rychtáře Konráda (možná i Fridricha) mělo jít o člena známé pražské rodiny.

Do předpokládané doby působení rychtáře Janoše a jeho společníka nezapadá - možná jen zdánlivě - jakýsi Pertold, jehož jméno, doprovázené titulem judex (rychtář), se objevuje na listině sepsané v den Nenebevzetí panny Marie (tj. dne 15. srpna) roku 1322. V ní spolu s dále jmenovanými konšely stvrzuje, že měšťan Konrád z Dobřan založil na předměstí obce Plzně špitál sv. Máří Magdaleny a předal jej řádu německých rytířů.

Nelze vyloučit, že zmíněný rychtář Pertold je totožný s měšťanem Pertoldem, který se spolu s Plzeňanem Volframem ubíral okolo roku 1298 k Burghartovi z Magdeburku a od něho ke králi. Znamenalo by to, že šlo o osobu žijící v Plzni, která ale k rodu pražských Janošů patřit nemusela.

Pokud jde o Pertoldův titul rychtáře, důležitým faktem je skutečnost, že mezi zachovanými královskými stvrzovacími listinami plzeňských rychtářů se v archivu města žádná s jeho jménem nenachází. Přihlédneme-li ještě k tomu, že osobou prodávající plzeňskou rychtu v roce 1328 byl stále Konrád Janoš, můžeme odvodit jediné. Záhadný rychtář Pertold nejspíše byl, v duchu tehdejších zvyklostí, jen zástupcem dědičného rychtáře. Nazývaným také místorychtářem. K takovémuto zastupování vlastníka rychty nebyl písemný souhlas krále zapotřebí. Proč se ale na listinách rychtářova zástupce k jeho jménu někdy připojoval titul rychtář a jindy místorychtář, je další nezodpovědnou otázkou.

Tyrman Leinwater (Leimwart, Leymwarter, Leimwater) a dědicové

Dostáváme se ke třetímu královskému rychtáři města Plzně. Také o jeho životě nevíme prakticky nic. Kupní listina z roku 1480, o níž už byla řeč, prozrazuje jen tolik, že byl horským měšťanem. Tomu lze rozumět, že žil podle staršího názvu v Horách Kutných, v dnešním označení v Kutné Hoře.

Koupě plzeňské rychty byla pro Tyrmanna Leinwatera nejspíše jen výhodnou a především výnosnou investicí, ke které mu dopomohl jeho majetek. Pravděpodobně jej získal buď podnikáním v oblasti těžby

stříbrné rudy v tehdy prosperujících kutnohorských dolech a nebo při ražbě mincí v tamní královské mincovně. Jinou variantou by mohla být obchodní činnost, možná tak související s kutnohorským hornictvím. Například zajišťování nějakých dodávek pro ně.

V Plzni pravděpodobně nežil. Dá se předpokládat, že stejně jako mnozí pozdější dědiční držitelé rychty, se i Tyrman Leinwater dával při praktickém výkonu rychtářského úřadu v královské Plzni zastupovat. Pro funkci místorychtáře se nejčastěji nechal získat některý ze zdejších majetných právoplatných měšťanů. Jistě za nemalou odměnu. Na něho pak, se souhlasem královského podkomořího, přešly všechny pravomoce dědičného rychtáře. V období působení Tyrmana Leinwatera byl takovýmto místorychtářem nejspíše i Jakub Hacker, jehož jméno provázené latinským titulem judex (rychtář) se nachází na listinách sepsaných pro potřebu plzeňských měšťanů mezi roky 1334 až 1339.

Malé odbočení k městským radám

Vedle městských rychtářů, představujících v době založení Plzně zástupce vládní moci a práva, se v královských městech nově zrodily samosprávné orgány, městské rady. Jejich původním posláním byla spoluúčast při rychtářských soudních jednáních. Později se však rady ve stále větší míře zaměřovali na řešení hospodářských záležitostí města a nakonec rychtářovy pravomoci v této oblasti převzaly.

O složení městské rady se rozhodovalo v obecních volbách. Její funkční období trvalo jeden rok. Členy městské rady se po dlouhou dobu ponejvíce stávali nejmajetnější právoplatní měšťané. Tehdejší radní byli nazýváni přísední (jurati) nebo také kmetové (scabini). Titul konšelé (consules) se objevil až v roce 1407 a pak už zůstal.

V městské radě bylo konšelů celkem dvanáct. Jakmile volební období končilo, svolávala se takzvaná slavnost obnovy konšelské. Připadala obvykle na podzim a pro město bývala největší slavnostní událostí v roce. Slavnostní ráz umocňoval přijezd královského podkomořího, který nově zvolené členy rady v jejich úřadech stvrzoval. Je pochopitelné, že plzeňští měšťané se snažili panu podkomořímu krátký čas pobytu ve městě patřičně zpříjemnit a především ho pro stvrzení nově zvolených konšelů příznivě naladit. To se, pochopitelně, neobešlo bez

značných finančních výdajů z městské pokladny za vybraná jídla, pití a různé dary.

Jenomže královští podkomoří často neznali míru a věc komplikovali svými dalšími požadavky. Tahle nepříjemná stránka obnovy konšelské začala Plzeňanům brzy dělat starosti. A nakonec se osmělili postěžovat si králi. Jan Lucemburský, kterému před lety právě plzeňští řezníci svými širočinami doslova prosekali cestu na pražský hrad, jim ochotně vyšel vstříc. Svědectví o tom vydávají *„Paměti plzeňské“*, jakýsi opis někdejších událostí, které kolem roku 1600 sestavil zdejší měšťan M. Šimon Plachý z Třebnice.

„Léta 1337, 5. července, král Jan Plzeňským tu milost dal, aby podkomoří, do města pro obnovení ouřadův konšelských přijíždějící, žádných darův od nich požadovati a bráti od nich neměl.“

Podstatnější však je, že Jan Lucemburský zároveň do dosavadního způsobu obnovy konšelů zavedl nové pravidlo, které nejenom omezilo libovůli královského podkomořího, ale umožňovalo také zachovávat v úřadování navazujících městských rad kontinuitu. Je zajímavé, že plzeňskou obcí bylo respektováno ještě dlouho po tragickém završení krále života.

„...všecky konšely z staré rady aby vyzdvihnouti nemohl, než aby vždycky nejméněji do šesti konšelův starých v radě ponechal a toliko jiných šest nových k nim zvolil., však tak, aby i z těch šesti starých konšelův žádný déleji tří let v témž konšelském ouřadu nezůstával.“

Jakmile byli členové nastupující městské rady královským podkomořím stvrzeni, sešli se na svém prvním sezení. Předsedal mu konšel zvaný primas a jednalo se o rozdělení úřadů. Každý z konšelů si jich údajně nabral tolik, kolik dokázal zastat. A pokud bylo nutno, zvolili si pro některé městské úřady pomocníky z plzeňských sousedů. Takzvané ouředníky sousedské. V Plzni prý měli existovat už ve XIV. století, jak to prozrazuje obsah nalezené závěti z r. 1377, v níž se píše o konšelích zvaných kostelníci (vitrici). Mělo jít o správce různých záležitostí klášterů, farního kostela a špitálu.

Právě v souvislosti se vznikem volené obecní samosprávy se v královských městech také nově objevil titul purkmistr. V té době ještě nepatřil úředně nejvyšší osobě ve městě, jak ji známe od začátku XVI. staletí, nýbrž konšelovi, který zrovna předsedal jednání městské rady. Tehdejší pravidla přikazovala, aby se na tomto postu během roku vy-

střídalo všech dvanáct konšelů. Nejstarším známým, takto míněným plzeňským purkmistrem byl v roce 1323 měšťan Fridrich Scharf.

V pozdějších dobách začal purkmistr také předsedat menším soudům (subjudicium), při nichž se rozhodovalo ve sporech o dluzích do výše 10 kop. Spolu s rychtářem býval přítomen i v okamžicích , kdy na základě soudního rozsudku věřitel přebíral nemovitý majetek dlužníka. Jakmile se hospodaření královského města rozrostlo, převzali některé purkmistrovy povinnosti úředníci vybraní z konšelů nebo placení obecní služebníci. Vrchním správcem městského hospodářství se stal první konšel, nazývaný primasem. Zatímco na místě purkmistra se během jednoho roku vystřídalo všech dvanáct konšelů, primasem byl pouze jediný. Výjimkou byl jen měsíc, v němž probíhala obnova konšelů. Tehdy se primasem a purkmistrem stávala táž osoba...
Nyní ale už zpět k rychtářům z rodu Leimwaterů

Petr a Jan

V roce 1360, tedy dvaatřicet let poté, kdy plzeňskou rychtu odkoupil Tyrmann Leimwater, nechali si platnost zděděných rychtářských práv potvrdit Karlem IV. Tyrmannovi synové, Petr a Jan. Vlastníky rychty se však nejspíše stali už dříve. Naznačuje to Petrovo jméno s titulem rychtář na závěti plzeňského měšťana sepsané 1. února 1343. Úvodní formulace textu dokonce vyvolává dojem, že rychtář Petr se jejího pořizování u lože umírajího osobně účastnil. Jeho jméno je totiž uvedeno v čelní latinské formuli, kde se vyjmenovávají přítomní úřední svědkové. A nebyl to jediný případ. Připusťme proto, že rychtář Petr nemusel do města jen občas zajíždět, jak to obvykle dělávali mimoplzeňští vlastníci rychty. Mohl v Plzni trvale žít a povinnosti rychtáře sám vykonávat. Co v uvedené době dělal jeho bratr Jan, jehož jméno se na zachovaných listinách vůbec neuvádí, nevíme. Jednou z možností je, že předčasně zemřel. Jinou, že byl - použijme dnešní terminologii - jen tichým společníkem.

Působení rychtáře Petra v Plzni asi ukončila smrt. V těch dobách se obvykle dlouho nežilo. Mohla si pro něho přijít v roce 1379, kdy poslední listina nesoucí Petrovo jméno má datum 21. března. V roce následujícím se v měšťanské závěti z 6. února 1380 už objevuje: Wenceslaus Pumpa, judex tunc temporic (= toho času rychtář). Tedy, rych-

tářův zástupce.

Pověření tohoto plzeňského měšťana funkcí dočasného rychtáře mohlo být prozatímním řešením, než do úřadu nastoupí nový dědičný rychtář. V tak velkém a významném královském městě se jistě nedal chod rychtářské kanceláře na čas přerušit.

Ovšem, mohlo jít také o jiný důvod. O nouzové řešení vzniklé situace, protože se možná majitelkou rychty stala žena. Jak uvádí jeden z pramenů, po Petru Leimwaterovi měla rychtu v královské Plzni převzít manželka Františka Kamaréře z rodu Velfoviců. Podle obsahu pozdějšího královského listu, schvalujícího prodej plzeňské rychty jejími dětmi, možná dcera Petra Leimwatera. Vyloučit nelze ani, že šlo o Petrovu sestru nebo o jeho příbuznou, která se rychty ujala na přechodnou dobu.

Skutečností je, že v plzeňském archivu se nenachází královská listina stvrzující přechod rychty do jejích rukou. Přesto, že listiny stvrzující práva předchozího rychtáře i rychtáře následujícího se dochovaly. Vysvětlit by se to dalo snad tím, že po svatbě s Františkem Kamaréřem se žena z Plzně odstěhovala a důležitou stvrzovací listinu si odvezla s sebou. Jisté v tom ale není vůbec nic.

Záhady kolem osobnosti pátého možného držitele, spíše držitelky plzeňské rychty prohlubuje fakt, že se nenalezly ani listiny měšťanů, sepsané rychtářovým písařem, na nichž by bylo uvedeno její jméno nebo alespoň jméno jejího manžela.

Přesto nelze vyloučit, že rychta v Plzni manželce Františka Kamaréře nějaký čas mohla příslušet, ale že jí tehdejší společenská pravidla, coby ženě, nedovolovala úřad rychtáře osobně vykonávat. Vzniklá patová situace se dala lehce vyřešit: osobou zastupujícího místorychtáře.

Že tomu tak skutečně mohlo být, naznačují zachované listiny měšťanů z 25. a 26. července a také z 9. srpna 1380, na nichž se objevuje jméno *Heinricus* (česky - Jindřich) s titulem *„judex tunc temporis“* (toho času rychtář).

K němu ještě malá poznámka. Nejde-li jen o shodu jmen, osoba místorychtáře Jindřicha - předběhneme-li sled dalších událostí v královské Plzni - se za nějaký čas změnila v jednoho z dalších dědičných rychtářů.

Zatímco o životě manželky Františka Kamaréře prakticky nic bližšího nevíme, o předcích jejího manžela z rodu Velfoviců se do dnešních časů dochovaly až překvapující zvěsti. Šlo o pražský rod, který získal značný majetek podnikáním v tehdejších českých oblastech těžby stří-

bra. Náhlé zbohatnutí, jak už se to stává, však Velfovicům přerostlo přes hlavu.

„Zapomínali na svůj stav a překračovali vzpupnými mravy svými meze horníků a měšťanů a nepokládali se za menší než páni.“ prozrazuje o jejich chování zápis kronikáře zbraslavského kláštera.

Povýšeným chováním to ale neskončilo. V březnu 1309 se Velfovicové spolčili s kutnohorskými Ruthardovci a ti pak s plnou zbrojí zaútočili na klášter v Sedlci u Kutné Hory. Při útoku byl zabit kutnohorský rychtář Jan a zajati komorník Českého království Jan z Vartemberka a vůdce šlechty Jindřich z Lipé. V týž den také Velfovicové a s nimi spolčení Pušové provedli podobný útok v Praze. Všechno se to údajně seběhlo kvůli snaze těchto městských zbohatlíků prosadit si rovné postavení se šlechtou při volbě krále a při rozhodování ve věcech obecního zájmu.

Šlechta, která pro nerozhodnost krále Jindřicha Korutanského zprvu musela na jejich podmínky přistoupit, se nehodlala se vzniklou situací smířit natrvalo. Už v červnu téhož roku Jindřich z Lipé a jeho panští spojenci Prahu vojensky obsadili a přinutili představitele výbojných pražských a kutnohorských patricijských rodů uprchnout. Vida, jaké měla paní Kamaréřová povedené příbuzenstvo.

Albert a Alžběta

Tato jména se objevují na místě dalších, časově navazujících vlastníků plzeňské rychty. V dochované listině krále Václava IV. z roku 1382, schvalující jejich prodej plzeňské rychty Jindřichovi ze Dvora, jsou Albert a Alžběta označováni za děti Františka Kamaréře, (*„řečeného komorníka, měšťana pražského“* = Hruškova kronika) a za vnuky a dědice rychtáře Petra Leinwatera. Při tom překvapuje, že se v ní o ženě Františka Kamaréře neuvádí vůbec nic. Buď tedy ve skutečnosti dědičnou majitelkou plzeňské rychty nikdy nebyla, nebo ji jen jako blízká příbuzná (například druhá Kamaréřova manželka) a pečovatelka o obě děti přechodně spravovala. Jakmile Albert a Alžběta dospěli, přešla všechna dědičná práva na ně.

S takovýmto závěrem bychom mohli stanout na docela pěkném konci řešení našich otazníků. Nebýt ovšem další možnosti. Že celá záhada kolem vztahu ženy Františka Kamaréře k plzeňské rychtě vznikla

jen v důsledku ztráty příslušných dokumentů a všechno je úplně jinak. Proč ne?

Okamžikem, kdy Alžběta a Albert rychtu prodali, padesát čtyři let zřejmě nepřetržitě trvající působení kutnohorského rodu Leimwaterů a jejich pokrevních dědiců na postu rychtáře královského města Plzně definitivně skončilo.

Jindřich ze Dvora a jeho dědicové

Nástup nového dědičného rychtáře roku 1382 na nejvyšší post v královské Plzni mohl u zdejšího obyvatelstva vyvolat překvapení. V dosavadní historii města se totiž stalo poprvé, že za rychtáře byl panovníkem potvrzen místní patricij.

Jindřich ze Dvora, který zřejmě pocházel z Králova Dvora, příslušel v Plzni k nejbohatším měšťanům. Do jeho majetku patřilo šest lánů při dvoru na Malickém předměstí, další lány na Lochotíně a také rozsáhlé pozemky ve Starém Plzenci. O tom, že jeho pozemky musely ležet i na řadě jiných míst okolo Plzně, svědčí další z listin v městském archivu. Jde o kupní smlouvu sepsanou roku 1385 při příležitosti prodeje luk. Shodou okolností ji svou pečetí z moci úřední stvrzoval i rychtář Jindřich ze Dvora.

Před nahlédnutím do ní ještě poznámka na vysvětlenou. Texty středověkých dokumentů bývaly velice důkladné a z dnešního pohledu možná i poněkud humorné. Uvědomme si ale, že smluvním stranám šlo vždy o to, aby byl zachován dokonalý přehled o rozsahu prodávaného majetku, a o způsobu řešení případných závazků původního majitele. Český překlad latinského originálu této kupní smlouvy je toho názorným příkladem.

„Všem a každému, kdož tento list čísti budou, já, Mikuláš z Týnce, měšťan obce Nové Plzně, chci, aby známo bylo, že jsem své dvě malé louky blízko tvrze, řečené Kunčin hrádek, ležící mezi loukami Jindřicha, rychtáře svrchujmenovaného města, Slupníka a Martina, zahradníka, lidí svrchujmenovaného Jindřicha a Mikuláše Anderlíka, měšťana jmenovaného města a Vachka z Hrádku svrchuřečeného i se všemi užitky z těch luk jdoucími s dobrým rozvážením právě prodal za půl třetí kopy grošů pražských opatrnému panu Šimonovi, ševci, řečenému Truhlička, měšťanu svrchupsaného města a jeho dědicům, aby je měl a držel, jich

užíval bez vší překážky, upsal a prodal komukoli podle své libosti. Slibuji a zavazuji se, že svrchujmenované louky ode všech dávek i od sirotků v i od každého člověka, jakéhokoli stavu, dle práva města Plzně téhož roku a dne od vydání tohoto listu bez jejich nesnází a škod osvobodím. Na svědomí a potvrzení tohoto listu přivěsil jsem svou vlastní (?pečeť?) a k větší jistotě opatrní muži Jindřich, rychtář, svrchuzmíněný, Jakub z Radčic a Bartoloměj, soukeník, přísežní svrchujmenovaného města, k mé snažné prosbě své vlastní pečeti listu tomuto přivěsili. Dáno a psáno na den povýšení sv. kříže, léta Páně 1385."

Z mála dokumentů, které se nám do dnešních dnů dochovaly, můžeme opatrně usuzovat, že Jindřich ze Dvora se na pozici plzeňského rychtáře, jak už bylo dříve naznačeno, dostával postupně. Prohlížíme-li totiž listiny vystavované rychtářovým písařem po roce 1379, objevíme na nich Jindřichovo jméno už v červenci 1380. V té době ještě doplněné titulem *„judex tunc temporis"* (toho času rychtář). Byl tedy pouze zástupcem dědičného rychtáře.

Je škoda, že dokumenty s Jindřichovou pečetí se dochovaly pouze do 9. srpna téhož roku a že nemáme možnost sledovat jeho působení v dalších letech, které předcházely nástupu do pozice dědičného rychtáře. Troufněme si celkem logicky předpokládat, že i krátká doba místorychtářského působení mohla v mysli Jindřicha ze Dvora vyvolat chuť získat post nejvyšší.

Co všechno pro dosažení lákavého cíle musel měšťan Jindřich udělat a jakým způsobem podal králi důkaz své loajality, se už těžko dozvíme. V každém případě se rychtářem stal. Kupodivu, za pouhý jeden rok. Na listině vystavené rychtářovým písařem 6. ledna 1382 se totiž už jméno *„Heinricus"* objevuje doplněno titulem *„iudex"* (rychtář). O pouhé čtyři dny později vystavuje kancelář krále Václava IV. listinu, jejíž latinský obsah shrnuje Strnadův listář následujícími slovy.

„...Král Václav dává svolení své k prodeji richty plzeňské, kterou prodávají vnukové a dědicové někdejšího rychtáře Petra Leimwatra, Albert a Alžběta, děti Františka Kamaréře, měšťana pražského, Jindřichovi z Dvora. Král stvrzuje novému držiteli richtu tu dědičně i se clem k ní odedávna příslušejícím i se vším zbožím, platy a požitky a svěřuje Jindřichovi i jeho nástupcům právo, aby ve všech rozepřích soudili, s vyhrazením pouze pří o hlavu."

Skutečnost, že se plzeňská rychta dostala do rukou zdejšího měšťana právě za časů vlády Václava IV., láká k položení otázky, zda ze

strany mladého krále, v té době už možná ovlivněného jím preferovanými rádci z měšťanského stavu, nešlo o promyšlený tah. Souviset mohl s tehdejším Václavovým hledáním spojenců mezi královskými městy při jeho urputném zápolení s panovačnou vysokou českou šlechtou. Plzeň pro svou strategickou polohu a zřejmě i pro známou loajalitu vůči trůnu mohla být pro Václavu IV., ze všech královských měst nejvýhodnější. Zejména na počátku jeho vladařské kariéry.

Tomuto předpokladu nahrává původní panovníkův plán vybudovat si v Plzni své sídlo. Možnost seznámit se s městem měl mladý Václav už krátce po náhlé smrti jeho otce Karla IV, když se v něm zastavil počátkem ledna 1379 při své cestě na jednání říšského sněmu v Norimberku.

Přetrvávající sympatie krále Václava IV. vůči měšťanstvu a jeho naslouchání hlasům měšťanských blíbenců více než doporučením královských zemských úředníků z řad nejvyšší šlechty, se odrážely i v udílení různých privilegií městům. Královská Plzeň za nejvýznamnější z nich považovala právo okrskového popravce (správce), získané v roce 1381. Privilegium Plzni a některým dalším královským městům, mělo být údajně odvetou Václava IV. za stálý nátlak rodové šlechty, která ho přinutila zřídit úřady krajských popravců a obsadit je osobami šlechticů. Proto, aby si uhájila někdejší privilegované posty.

Ať už byly důvody krále udělení práva okrskového popravce městům jakékoli, výsledkem se stalo mimořádné posílení jejich autority. Rychtář a městská rada začali vykonávat roli nejvyššího ochránce bezpečnosti a pořádku v regionu. Plzeňští radní mohli zatýkat vrahy a další delikventy, soudit je, na základě rozsudků jim ukládat pokuty nebo je uvrhnout do městského vězení. Jestliže soud rozhodl o trestu nejvyšším, mělo město také právo vykonat veřejnou popravu.

Některá z dalších privilegií udělených Plzni Václavem IV. zjevně sledovala záměr krále přispět ke zlepšení její hospodářské situace. A samozřejmě také přilepšit novému rychtářovi Jindřichovi. Alespoň tak se jeví obsah panovníkova listu z roku 1383, v němž doslovně nařizuje...

„...aby všichni obchodníci dobytkem, kteří z Rakous přes Budějovice do Čech se ubírají, brali se přes Plzeň a tu platili clo průvodné, které jindy se platilo v Žebráce, rychtáři plzeňskému Jindřichovi.“

Krokem k odškodnění města za jeho někdejší obětavost může být také osvobození Plzně od plateb královské komoře na dobu tří let,

udělené v roce 1392. S výjimkou obvyklého ročního úroku. Královské gesto zřejmě souviselo s už zmíněným plánem Václava IV. vybudovat si v Plzni sídlo. Horliví plzeňští měšťané jej vzali tak vážně, že v roce 1391 nechali zbořit všechny stavby na místech, kde měl královský objekt stát. I když se záměr krále neuskutečnil, přízeň Plzni zachovával i během svých výjezdů z Prahy v létech 1395 a 1406. Legenda dokonce tvrdí, že i chrtice ve znaku města je výrazem Václavova díku královské Plzni za neutuchající věrnost. Vraťme se ale zpět k plzeňským rychtářům.

Zatímco v případech předchozích vlastníků rychty je plzeňský archiv na bližší informace o jejich životních osudech skoupý, u osobnosti rychtáře Jindřicha z Dvora nám tu a tam něco odhaluje. Jedna z událostí, která se týká jeho osoby, se přihodila na konci roku 1387. Ve chvíli, kdy se k cestě na věčnost připravoval Tomáš Pabiánek, hlava známé plzeňské měšťanské rodiny, o jejíž jedné, později narozené člence bude ještě řeč.

U lože umírajícího se sešla nejenom rodina, ale i purkmistr města a dva přísežní konšelé s písařem, aby se tu vyrovnali s úkolem dosvědčit pravost umírajícím vyslovené a pak zapsané závěti. Tomáš Pabiánek v ní manželce Anně a dcerám Kláře a Kateřině odkázal po sto kopách pražských grošů a svým synům: Tomášovi, Fabiánovi, Mikuláši, Sigmundovi a Václavovi nařídil rozdělit si ostatní majetek rovným dílem. Jak tehdy bývalo zvykem, měšťan Pabiánek nezapomněl ani na církve zastoupené v Plzni a na chudé. Církvím určil roční platy ze svého mlýna, s tím, že je mají využít k výstavbě tří kostelů. Chudým zase věnoval takzvaný haléř, který se měl každou neděli vyplácet nemocným ve špitále.

Pro nás nejzajímavějším momentem závěti je údaj, že rychtáře Jindřicha ze Dvora a svou manželku Annu ustanovil poručníky po něm pozůstalých dětí.

Jak nasvědčuje dokument z pozdější doby, ovdovělá paní Anna si skutečnosti, že rodinným patronem je sám dědičný rychtář Plzně, značně považovala. Když sama jako patronka prezentovala (uváděla do *„funkce“*) v roce 1395 nového faráře ke kostelu ve Chválenicích, neopomněla v listině sepsané k této příležitosti zdůraznit, že slavnostní úkon uskutečnila právě prostřednictvím rychtáře Jindřicha.

Jindřich ze Dvora na pozici dědičného plzeňského rychtáře vytrval, podle dochovaných dokumentů, nejméně do konce 14. století.

Patnáctého století si ale už příliš neužil. Poslední listina s jeho jménem nese datum 24. květen 1401. V témže roce tedy první plzeňský dědičný rychtář nejspíše zemřel.

Po Jindřichově smrti se vdova Kateřina provdala za plzeňského měšťana Jana Plika a na něho přenesla svůj dědický podíl. Tou byla polovice rychtářství a dvůr na Lochotíně. Ještě nedospělá dcera Regina obdržela druhou polovici rychtářství a druhý dvůr na Lochotíně. Starší dcera Magdalena (Majdalena), která už byla provdána za měšťana Racka z Lutic (Žlutic?), se stala majitelkou Jindřichova majetku ležícího v Týnci a jeho třetího dvora v Malicích. Rozdělení pozůstalosti po Jindřichovi ze Dvora, tedy i rychty, schválil svým listem král Václav IV.

Otázkou příslušející ke konci života rychtáře Jindřicha ze Dvora zůstává, proč se po jeho smrti královské město nepokusilo plzeňskou rychtu koupit. Proč na okamžik, kdy se konečně stalo jejím vlastníkem, muselo čekat ještě celých osmdesát let.

Z dnešního pohledu se odpověď na tuto otázku zdá být lehce odvoditelná. Kartami nejspíše zamíchaly události, v nichž královská Plzeň sehrála nepřehlédnutelnou úlohu.

Definitivní tečkou za touto kapitolou může být následující zmínka. Než 14. století skončilo, stačil Václav IV. ještě jednou potěšit královskou Plzeň příjemným gestem, které nápadně připomínalo někdejší privilegium nepokojného krále Jana Lucemburského.

„Roku 1393., dne 4. května, ustanovil, aby Plzeňští podkomořímu královskému, kdykoliv do města jejich přijde konšelů dosazovat, buď jednou v roce, anebo vícekráteli by potřebí bylo, nedávali více než 20 kop grošů na výživu., komorníku však, hofrychtéři, písaři a písaři komornímu dávali co dříve.“

V ČASECH KRKOLOMNÝCH PROMĚN MĚSTA SLUNCE

Nadešlo 15. století. Pomalu se začal přibližovat čas vzedmutí revolučního hnutí husitů. Ti, kteří v něm měli sehrát hlavní roli, ještě věřili, že královská Plzeň, jimi nazývaná Sluncem, bude jedním z pěti

vyvolených měst, do nichž, až na Zem dorazí boží hněv, mohou se uchýlit všichni, kteří zůstali věrni prapočáteční podobě křesťanské víry a nepodlehli lákavým svodům světských prostopášností a hromadění majetku.

Také Mistr Jan Hus dosud žil. Ještě neúnavně kázal lidu nebo psal listy plné kritiky vůči zpupnosti a nemravnému životu v řadách církve. Slova, kterým nejenom nemajetní ale také i mnozí z vyšších vrstev v českých a moravských obcích a městech začínali přikládat stále větší váhu a ztotožňovat se s nimi.

Přes nároky sobě uloženého úkolu, hájit Boží pravdy, nacházel Jan Hus čas i k četbě listů, které mu zasílal jeho plzeňský příznivec. Dnes už neznámý autor betlémskému kazateli líčil vývoj předrevolučních událostí ve vyvoleném městě. Čím déle Hus jeho listy četl, tím více se nestačil podivovat nad proměnami nálad v plzeňské obci.

Na počátku nadcházejících událostí měla středověká Plzeň, včetně jejích předměstí, okolo 3500 až 4000 obyvatel. O dalších dvacet let později, kdy sem dorazí husitský hejtman Jan Žižka z Trocnova, vzroste počet plzeňských řemeslníků na 740 osob živících se šestačtyřiceti různými řemesly. Původní klidná atmosféra, či jen možná dojem klidu, zůstával ve městě zachováván ještě v roce 1406. Nejspíše proto, že v Plzni opět pobýval král Václav IV. a městští radní si nehodlali svými názorovými třenicemi u něho ohrozit pověst loajálních poddaných. Není divu, že i tentokrát spokojený král neváhat znovu ocenit věrnost horlivých Plzeňanů udělením dalších privilegií.

Poznamenejme k tomu, že respekt Plzně vůči královského majestátu zůstával být jejím charakteristickým znakem nejenom za vlády Václava IV., ale - až na krátké výjimky - v takřka celém toku panování většiny králových předchůdců i následovníků. Někdy ovšem, k vlastní škodě města.

Ikdyž na počátku patnáctého století mohla královská Plzeň navenek opravdu působit dojmem klidu, nebyla ani v ní, v letech předcházejících přímému výbuchu husitského hnutí, situace bez konfliktů. Obdobně jako v jiných českých městech začalo se plzeňské duchovenstvo, bohatí měšťané, ale i obyčejní řemeslníci rozdělovat do táborů zastánců nebo odpůrců reformních myšlenek.

Zpočátku se zřejmě více dařilo silám proreformním. Pod jejich tlakem byla v letech 1408 a 1409 dokonce vznesena obvinění proti několika místním duchovním. Výsledkem dříve nebývalého kroku bylo

udělení zakázu hry v kostky jistému kaplanovi Blažejovi. Další plzeňský kněz, patřící navíc do řádu německých rytířů, byl obžalován nejen z téhož dobového nemravu, ale ještě z konkubinátu. Na takovéto orientaci proreformní nálady města musela mít nejspíše podíl i všemocná městská rada. Tehdy ještě, jak se dnes jeví, značně nakloněná prosazovaným opravným snahám.

Ale proreformní část Plzeňanů asi nenašla dostatek sil, aby se udržela na čele města trvale. Prozrazují to zachované záznamy o složení městských rad. Svědčí totiž o téměř totálních, každoročních obměnách jejích členů v období let 1407 až 1416. Nápadných mimo jiné i tím, že při nich docházelo k porušování do té doby respektované regule krále Jana Lucemburského, zachovat při volbě nové městské rady polovinu konšelů z předešlého období.

V důsledku neustálých proměn převahy té které strany v jednotlivých ročnících městské rady kolísal také oficiální postoj Plzně k opravným snahám. Je dost pravděpodobné, že svou roli sehrávalo i chováním krále Václava IV. Zpočátku benevolentního k vyhánění katolických kněží z měst, zatímco roku 1417 už vydávajícího, pod nátlakem vnitřních i zahraničních světských a církevních sil, zákaz náboženských třenic v královských městech. Spolu s nařízením, aby byl zajištěn i návrat vypuzených kněží.

Nečekané proměny jednoho z nejmladších královských měst, do něhož budoucí neporazitelní husité vkládali na prahu svého vzedmutí naděje, překvapily i samotného hlasatele nových myšlenek, Jana Husa. A nakonec ho přiměly zaslat Plzeňanům roku 1411 káravý list:

„Velmi teskně slyším, že máte mezi sebú roztrženie a nesvornost v pravdě Boží, že dobře počenše, zle konáte, Boha hněváte, duše své tupíte, zlý příklad jiným dáváte a svú čest maříte... ...proč nepomníte, že ste byli příklad dobrý vší české zemi v sjednání dobrém, v slyšení slova Božího, stavení zlosti... ...kam chcete dieti svú dobrú pověst, jež jest děla: Plzněné jsú najsvornější, město své řádně spravují, slovo Boží milují, pudie ven kněžské ženy a rufiány, kostky sú stavili, a jiným městám dobrý příklad dali.“

Jenomže kritická Husova slova už rozdělenou plzeňskou společnost smířit nedokázala. K pokračujícím konfliktům mezi proreformními a protireformními silami ve městě se ještě přidávaly národnostně motivované spory českých duchovních a členů obou městských klášterů s neoblíbenými příslušníky řádu německých rytířů. Jejich vyvrcholením

bylo vypuzení kněží řádu z Plzně v roce 1414. Podíl na něm už také mohl mít s husity spjatý radikální plzeňský kazatel Václav Koranda.

Stejně, jako se pokoušely prosadit svou vůli proreformní síly, také katolická část, povzbuzovaná ústupky krále Václava IV., využívala každé chvíle své převahy k udržení starých poměrů ve městě. Při jednom z pokusů o převzetí moci na radnici, k její smůle už ale takřka v předvečer husitských bouří, zřejmě přecenila své síly a vše dopadlo opačně. Dojem, že v Plzni došlo k jakési střetové události, vyvolává útěk bohatého konšela Jakše Kabeláče z města v roce 1417. Pokud ovšem jeho motivem nebyla událost jiná. Možným důkazem pro předešlou úvahu je další radikální proměna čela města koncem téhož roku. Po níž zůstal ve dvanáctičlenné městské radě opět nižší počet konšelů z předchozího období, než tomu mělo být podle regule. Místo šesti jen čtyři. Souvěrci kněze Václava Korandy nejspíše dobyli další pozice.

K nejvýraznější převaze proreformních sil ve městě však asi došlo v roce 1418. Tehdy se totiž na místech konšelů městské rady náhle objevili měšťané, z nichž celé dvě třetiny tyto posty dosud nikdy nezastávali. A kteří také, až na jedinou výjimku, se po odchodu hejtmana Jana Žižky a jeho spojenců z města už nikdy v městské radě neobjevili. Je zajímavé, že ani v okamžiku nejvyššího úspěchu, téměř na prahu vzedmutí husitského hnutí, městské proreformní síly získat plnou převahu na čele Plzně nedokázaly. Potvrzuje to skutečnost, že i za tohoto stavu se někteří z odstupujících protireformních konšelů dokázali udržet alespoň na místech obecních starších.

Možná, že se úvahy o přelivech poměru sil v městských radách zdají být čtenáři pochybné. Jenomže právě k nim dospěla řada badatelů při pečlivém srovnávání jmen konšelů v následujících ročnících městských rad. Pravděpodobnost správnosti těchto závěrů být pochybná vůbec nemusí.

V souvislosti s bouřlivými událostmi ve městě je také zajímavá skutečnost, že zatímco probíhal ostrý boj o pozice v městské radě, zcela opačná situace se asi odvíjela okolo vlastnictví rychty. Působí to dojem, jako kdyby o ni nikdo už nestál. Změna v přístupu k rychtě mohla souviset s měnícím se nazíráním na úlohu městského rychtáře. Jeho funkce do té doby všemocného a výnosnými příjmy obklopeného představitele města a zástupce panovníka v něm postupně degradovala na pouhého úředníka městské samosprávy, vybaveného jen policejními pravomocemi. Dědičné rychtářské výnosy to ale zřejmě neodstranilo.

Po úmrtí rychtáře Jindřicha ze Dvora v roce 1401 se na listinách sepsaných rychtářovým písařem objevují u titulu *„judex“* jména *„Leopoldus“* a *„Raczko“*. Dá se předpokládat, že v obou případech šlo fakticky jen o dva následné místorychtáře (rychtářovy zástupce) pověřené výkonem úřadu rychty dědičnými vlastníky. Těmi stále ještě měli společně být paní Kateřina, respektive její druhý manžel Jan (Johann) Plik, a Jindřichova dcera Regina. Osobně se **Johann Plik** rychtářských povinností ujal nejspíše až v říjnu roku 1406. Jeho působení na plzeňské rychtě asi trvalo necelé dva roky. Tak tomu alespoň nasvědčují dochované listiny. Důvod pro jeho krátké zastávání rychtářského úřadu neznáme.

Od konce listopadu 1408 se na rychtářských listinách na dlouhou dobu usazuje jméno **Wenceslaus (Václav)**. Určit, kdo byl tímto Václavem míněn, je pro nedostatek dobové dokumentace obtížné. Mohlo jít o bratra manžela Reginy, majitelky druhé polovice plzeňské rychty, Ondřeje. Podle jiných názorů byl Václav naopak spřízněn s Johanem Plikem. Ten mu měl výkon rychty postoupil. V každém případě jméno Václav (nejde-li o souběh působení otce a po něm syna) se udrželo v úřadě plzeňského rychtáře nejméně sedmnáct let. Tedy až do roku 1425.

Přišel rok 1419. Nestačil ani celý uběhnout, když do králi Václavu IV. vždy věrné Plzně dorazila nečekaná zpráva. Ve středu 16. srpna, takřka z ničeho nic, její dlouholetý dobrodinec a panovník zemřel. Takřka ve stejných chvílích, kdy se připravoval Václavův pohřeb, se dosud doutnající rozpory v Čechách rozhořely v podobě zběsilých lidových bouří a všeobecného ničení.

„Rozpadly se konečně všecky svazky poslušenství, bázně a kázně,“ charakterizuje tento zlom ve svých Dějinách národa českého František Palacký. Stranou bouřlivých událostí šířících se Čechami nedokázala zůstal ani královská Plzeň. V ní, jak nám dál přibližuje známý historik, násilí postihlo oba městské kláštery. Dominikánský i františkánský, včetně jejich mnichů a veškerého majetku. Byl to ale jen začátek proměn města Slunce.

Koncem roku 1419 rozpory o cílech probíhající revoluce, panující mezi opozičními názorovými skupinami, vyvrcholily prvními bojovými střety. Aktéry v nich proti katolickému Hradu byla prohusitsky orientovaná pražská města a táborská polní vojska. Boje sice byly na čas

přerušeny sjednaným příměřím, ale Jan Žižka z Trocnova a jeho věrní už Praze nevěřili a rozhodli se uchýlit do Plzně.

Událostmi znechucený hejtman do ní přijížděl s představou, že ve vyvoleném městě Slunci, uprostřed jeho bratří a příznivců husitského hnutí bude moci konečně obhajoval Boží pravdy podle svých představ. Poučen však zkušenostmi z Prahy, že situace není nikde úplně ideální a navíc, že se dá očekávat i brzký útok opozice, pustil se ihned ve městě do radikálních změn.

„...vyhnal odtud všecky katolíky, a dav opraviti i doplniti hradby městské, kázal obořiti nejen všechny kostely, domy a dvory ve předměstí, ale i uvnitř několikero klášterských stavení. Příměří ve jménu královny Sofie jemu podávané zamítal stále, i cvičil v umění válečném své bratří, mezi nimž pan Břeněk Švihovský..."

...prozrazuje nám více o událostech ve městě František Palacký. Pozoruhodné je, že zmíněný pan Břeněk Švihovský, alespoň podle některých autorů pramenů vážících se k tématu, byl prý v té době mezi husity uznávanějším vůdcem než sám pověstný hejtman Žižka. Jenomže jeho nadějně zahájenou kariéru mezi božími bojovníky záhy ukončila smrt uprostřed výborně vedené a nakonec i vítězstvím završené známé bitky u Sudoměře. Tvrdí se, že taktiku obrany husitů u rybníka Škaredého navrhl právě Břeněk Švihovský. Ne tedy od té chvíle do legend vstupující Jan Žižka z Trocnova.

V důsledku Žižkova vypuzení katolíků z Plzně - pravděpodobněji je ale asi míněno vyhnání katolických kněží - a především vlivem samotné přítomnosti husitského hejtmana muselo ve městě dojít k ještě výraznějšímu posunu společenského klimatu a k zásadní proměně složení městské rady. Povzbuzeni vývojem událostí se v ní nejspíše mnohem ostřeji prosazovali zastánci reforem. Je docela možné, že tehdy poprvé a naposledy se do městské rady dostali i zástupci chudších vrstev řemeslníků. Ale ani tato skutečnost, ani přítomnost hejtmana Žižky ve městě nedokázaly královskou Plzeň převést na stranu husitů a obhájců radikálních reforem. Pozdější běh událostí to jen potvrdil.

S novotami, které měly pohřbít staré, v královské Plzni však hluboce zakořeněné *„pořádky"*, totiž nesouhlasilo nejenom katolicky orientované bohaté měšťanstvo, ale ani skupina prakticky uvažujících obchodníků a řemeslníků. Ti sice nebyli proti uskutečnění případných náboženských reforem, ale jakékoli společenské reformy odmítali. Skutečnost, že ani v této době nedošlo v Plzni k pokusu vyřešit přetrvá-

vající rozpor ozbrojenou silou, dává tušit, že ani prokatoličtí měšťané ani husité a jejich plzeňští spojenci neměli dostatek sil k tomu, aby dokázali získat ve městě jednoznačnou převahu.

Zjevná zdrženlivost většiny plzeňských měšťanů vůči nepříliš početné skupině husitů byla spíše jen projevem vyčkávání na změnu poměru sil. A ve městě se to ani příliš netajilo. Zásluhu na udržení autority husitů v Plzni měl především sám hejtman Žižka, když vítězstvím v bitce u nedaleké obce Nekmíř dokonale Plzeňanům ukázal, že i s pouhými opevněnými selskými a kupeckými vozy, s cepy, sudlicemi, kušemi a hákovnicemi dokáže být malý husitský oddíl pro mnohem zkušenější rytíře západočeského obranného společenství landfrýdu, pořádně tvrdým oříškem. Natož pro vojensky málo zkušené plzeňské měšťany.

Jenomže i samotní Boží bojovníci brzy pochopili, že v názorově nejednotném a vůči jejich radikálnímu chování stále více nepřátelsky naladěnějším městě Slunci, navíc ještě zavrženém manifestem císaře Zikmunda Lucemburského, mohou jen těžko uhájit svoje pravdy. Mnoho času na rozmyšlenou, jak situaci vyřešit, husité neměli. Před městskými hradbami už totiž přešlapovalo vojsko událostmi na Plzeňsku zneklidněného krále a jeho spojenců, vedené královským podkomořím Václavem z Dubé.

K Žižkově smůle krátce předtím odešla z Plzně početná skupina kališníků na pomoc bratřím do nově založeného Tábora. A tak jindy nápaditou taktikou pro nadcházející boj oplývající hejtman Žižka protentokrát usoudil, že nejlepším řešením ošemetné situace husitů v Plzni bude nejspíše jejich odchod z města. Uzavřel proto s Václavem z Dubé úmluvu o vzájemném příměří do roku 1422 a o vydání města Slunce katolické straně za podmínky volného odchodu jeho ozbrojených houfů a místních přívrženců na Tábor. Je s podivem, že ke klidu jeho svědomí mu stačil pouhý příslib druhé strany, že svoboda přijímání pod obojí zůstane ve městě zachována i po odchodu husitů z Plzně. Což se samozřejmě nestalo.

Ale, kdo ví? Třeba právě v tom spočívala opět úspěšně zvolená taktika hejtmana Žižky k záchraně jeho oddílu. Na tehdejší, zjevně neobyčejně kritické postavení husitů v Plzni poukazuje i stručný záznam v Hruškově kronice:

„Se Žižkou vytáhlo z Plzně všeho všudy asi 400 osob i se ženami, vozů válečných dvanáct a koňů jízdních devět.“

Připomeňme si znovu, že obyvatelstvo uvnitř středověkého města a na jeho předměstích čítalo tehdy dohromady okolo 4000 osob. Což znamená, že pro husity pobývající v Plzni musela být vzniklá situace více než kritická.

Ve skupině Plzeňanů odcházejících s Janem Žižkou do Tábora, se asi nejnápadněji rozloučila s bývalým domovem bohatá vdova Kateřina Pabiánková a několik dalších měšťanů. Jako manifestační gesto mělo zřejmě vyznít, když před opuštěním Plzně spálili na náměstí veškerý svůj majetek. Alespoň se to tvrdí.

Zajímavostí, která se váže k tématu knihy, je, že paní Kateřina byla z matčiny strany vnučkou zesnulého rychtáře Jindřicha ze Dvora. Na vysvětlenou: její matkou byla Jindřichova dcera Majdalena, která se provdala za Racka ze Žlutic. Kateřina se v dospělosti stala manželkou Václava, syna nám už známého plzeňského měšťana Tomáše Pabiánka.

Sotva husitský oddíl někdejší město Slunce opustil, otevřeli Plzeňští brány královskému vojsku a dali se do likvidace následků jim vnucovaných *„nových pořádků“*. Kronikář k tomu spíše diplomaticky poznamenává:

„...přijali zase svoje vyhnance, vyčistili město od vší nákazy a ustanovili pro budoucnost, kdoby státi se chtěl měšťanem, aby přísahu složil na víru katolickou a slíbil, že nebude žádného Husity podporovati, aniž mu útulku v domě svém popřeje.“

Kam až takové vyčistění města *„od vší nákazy“* může zajít, naznačil Plzeňanům sám římský, uherský a také, díky v tichosti uskutečněné korunovaci, český král Zikmund Lucemburský. Marně však usilující, aby už mohl fakticky usednout na český trůn, zděděný po zemřelém bratru Václavu IV. Ve zvláštním listu z 29. října 1420 Zikmund plzeňským měšťanům předem schválil, pokud by

„... oni našim a svým nepřátelům nějakou zbraň a majetek a zajaté vzali, obrátili to na náhradu za své škody a ku osvobození svých zajatých, byli-li by, nedej Bůh, někteří jati.“

A dále jim doporučil, aby se zapojili do řad západočeského landfrýdu vedeného Bohuslavem ze Švamberka. S pádným argumentem, který nikoho nenechával na pochybách,

„...každého, budiž jakéhokoli povolání, kdoby k řečené jednotě a míru přistoupiti nechtěl, aneb pomoci své šlechtici Bohuslavovi ze Švamberka, hejtmanovi odpíral, toho nechť jeho pobočníci k tomu do-

hánějí a nechť potřebných k tomu prostředků v a jak se jim za dobré uzná, užijí."

Necelé dva měsíce po upálení Mistra Jana Husa v Kostnici se tento u většiny Čechů nepopulární král pokusil získat přízeň Plzeňanů dalším lákavým gestem.

„...všechny statky měšťanů Plzeňských, kteří přídrževše se nepravostí hanebné sekty viklefské z města uprchli, daroval obci plzeňské k užitku města a na opravu zdí a příkopů tak dlouho, dokud by jinak neustanovil."

Chytře volená slova a především zjevně úplatné skutky obratného korunovaného diplomata nalezly úrodnou půdu a někdejší slunečný svit husity vyvoleného města definitivně zhasl. Plzeň se navždy proměnila v pevnou baštu katolicismu a několikrát posloužila za výchozí centrum řady válečných operací proti stoupencům husitského hnutí.

Legendami ověnčený hejtman Žižka si nebezpečnosti zdejších protihusitských aktivit brzy uvědomil. Proto už v lednu roku 1421 znovu vyrazil do západních Čech. Ještě než začal obléhat královskou Plzeň, blýsknul se před svými nepřáteli mimořádným úspěchem. Dobyl hrad Krasíkov a zajal v něm samotného vůdce západočeského landfrýdu Bohuslava ze Švamberka.

Pan Bohuslav pochopitelně chtěl uhájit život nejenom posádce hradu, ale i sobě, a tak nabídl protivníkovi kapitulaci. Hrdost šlechtice mu ale nedovolila kapitulovat obyčejně. A tak stanovil podmínku, že se vzdá jen do rukou tehdejšího spojence táborského polního vojska, bývalého královského mincmistra Petra Zmrzlíka. Což se stalo. Poté pan Bohuslav ze Švamberka prožil krátký čas ve věznění v Příběnicích. Jaké podmínky tam zažil, nevíme, skutečností je to, že se rozhodl přejít na stranu husitů. Tímto manévrováním si pan Bohuslav život ale příliš neprodloužil. Smrt ho zastihla zanedlouho v Rakousích, když v husitských řadách obléhal město Rötz.

K Plzni Jan Žižka s táborským vojskem a spojenci z Klatov a ze Žatce dorazil dne 14. února 1421. Město tak obléhalo okolo 15000 bojovníků. První útok proti němu byl vcelku úspěšný, husitům se podařilo obsadit předměstí a předsunuté mlýny. Dobýt královskou Plzeň však nedokázali. Podle svědectví dobových kronik i proto, že ve městě se vedle řady duchovních, ukrývalo i mnoho okolních katolických šlechticů s jejich zbrojnoši. Ti všichni pomáhali Plzeňanům bránit městské hradby. Obrana to byla tak udatná, že předpokládané rychlé dobytí

města se pro husity změnilo ve stále více se protahující, jeho nekonečné obléhání. Jejich boj s městem naznačovalo jen občasné ostřelování hradeb mohutnými kamennými koulemi. Materiál na ně si totiž museli husité dovážet z nejbližších lomů, na místě dlouze otesávat do potřebného tvaru, a teprve potom mohl zaznít dělový výstřel. Jednu z koulí, které tehdy husité proti Plzni odpálili, dodnes uchovává jedna z expozic v podzemních chodbách města.

Když úporné obléhání města husity dovršilo čtyř týdnů a sruby na hradbách začaly být značně narušeny, rozhodli se plzeňští obránci konečně začít s Žižkou vyjednávat. K uzavření příměří do počátku roku 1422 a k odchodu od hradeb města jednookému hejtmanovi kupodivu postačilo jen to, že se Plzeň zavázala do jednoho měsíce zavést obřad přijímání pod obojí ve všech vsích a městech, které jí náležely. Což pak samozřejmě nesplnila.

Proč se už podruhé Žižka zachoval vůči věrolomné Plzni neobvykle tolerantně, není úplně jasné. Snad si byl příliš dobře vědom malé pravděpodobnosti, že by dokonale ohrazené a dosud nikým nepokořené město skutečně dobyl. Mnohem lákavější zdůvodnění nezvyklého Žižkova zachování se vůči městu nabízí místní pověst. Hovoří o dívce, stojící ráno před chystaným útokem na hradbách, jejíž krása hejtmanovi Žižkovi natolik učarovala, že alespoň pro tentokrát zaplašila v jeho mysli válečnou krutost. Takové bylo a nebo mohlo být poslední životní setkání legendárního hejtmana táborských vojsk s tímto hrdým královským městem.

Ondřej, Václav, Regina

Snad povzbuzeni nečekaným, nepříliš dávným úmrtím obávaného husitského hejtmana obrátili se v roce 1425 další vlastníci plzeňské rychty ke stále ještě na českém trůnu nesedícímu českému králi Zikmundovi a požádali ho, aby jim potvrdil jejich práva. Vyloučit ovšem nelze, že praktičtějším důvodem k tomuto kroku mohlo být také úmrtí dosavadního rychtáře Václava, otce.

Nepopulární Lucemburk jim ochotně vyhověl. A proč ne? Proč by si neměl zvýšit popularitu u vlastníků rychty ve městě, které se tak viditelně obrátilo k husitství zády? Listinu k tomuto účelu nechal král Zikmund sepsat 17. listopadu 1425 v Hodoníně. Byla doplněna dovět-

kem, že pokud by se Ondřej a jeho paní Regina rozhodli držet rychtu sami, mají Václavův podíl vyplatit dvěma sty kopami stříbrných grošů.

Jak nasvědčují dochované dokumenty v městském archivu, zmíněný Václav od dalšího držení plzeňské rychty nejspíše opravdu odstoupil. Už od roku 1426 je totiž v listinách na místě plzeňského rychtáře uváděn Ondřej z Hřešihlav, manžel Reginy, dcery někdejšího rychtáře Jindřicha ze Dvora. A právě s tímto dalším dědičným držitelem rychty vstoupila královská Plzeň do nového kola konfliktů se stále úspěšnějšími husitskými bojovníky. V jejich čele už ale stál kněz Prokop Holý.

Na samém počátku událostí byla čtvrtá křížová výprava, zorganizovaná v Německu v květnu 1427. Vojska, která následně vstoupila do Čech dvěma proudy, přes Chebsko a Tachovsko, se rozhodla spojit u husitského Stříbra, jež se mělo stát jejich prvním válečným cílem. Situace tamní posádky Přibíka z Klenové byla opravdu na pováženou. Proti dvěma stovkám obránců města se před jeho hradbami k útoku připravovalo na osmdesát tisíc křižáků a žoldnéřů landfrídu. Spojené vojsko ale Stříbro nedobylo. Jakmile se husitské oddíly jdoucí posádce města na pomoc přiblížily, vojsko křižáků se samo dalo na zbabělý útěk. Nebylo mu to ale moc platné. Husité je u Tachova dostihli a na hlavu porazili.

Po vítězném tachovském finále se husitské vojsko vydalo k Plzni a začalo ji už podruhé obléhat. Ke štěstí Plzeňanů ale opět bez úspěchu. A tak znovu došlo na vyjednání a jeho výsledkem bylo, také znovu, uzavření příměří. Plzeň je v pozdější době několikrát prodloužila, a když se v roce 1430 znovu začalo jednat o uspořádání další křižácké intervence, příměří vypověděla a začala s husity bojovat.

Boj byl zpočátku úspěšný. To když například ozbrojení zástupci města porazili oddíl Jakoubka z Vřesovic. Složitější situace nastala při hájení hradu Libštejnu patřícímu předním představitelům landfrídu, Fridrichovi a Hanušovi z Kolovrat. Přesila byla tentokrát na straně husitů, a tak Kolovratové i Plzeňští raději začali vyjednávat o příměří. Jeho uzavření nejspíše přispělo k tomu, že očekávané obléhání Plzně husité pro tentokrát odložili.

Došlo k němu až v červenci roku 1431, když Plzeňané dohodnuté příměří s husity opět porušili. Po necelém měsíci nepříliš horlivého dobývání města však boží bojovníci odchvátali k Domažlicím, kde se měli znovu utkat s křižáky. Ti, jak je nám z historie známo, na svého soupeře ani tentokrát nepočkali. Utekli a ještě na místě zanechali hojnou kořist. Včetně slavného klobouku kardinála Cesariniho! Od této doby se už ka-

tolická strana do pokusů zdolat husity vojensky raději nepouštěla. Vsadila na protahování disputace s jejich zástupci v Basileji a především na souběžně uskutečňované zákulisní intriky v Čechách. V čemž, předběhneme-li poněkud tok událostí, jí naopak štěstí až mimořádně přálo.

Když na basilejském koncilu a stejně tak i při jednání s katolickým poselstvem v Praze husitští zástupci pochopili, že cestou disputací nikam nedojdou, rozhodli se roku 1433 znovu Plzeň společnou mocí oblehnout a konečně dobýt. Dejme opět na chvíli slovo Dějinám národu českého Františka Palackého.

„Povětrnost roku toho byla Plzenským nad obyčej tak přízniva, že již v první polovici měsíce července mohli sklízeti obilí v okolí svém, kteréžto honem sžínané hned do města vozili a tam teprve sušili, až dne 14. července z rozkazu Prokopa Velikého, bratří z Uher se vrátivší pod Bedřichem ze Strážnice a Janem Pardusem z Horky, u vsi Skvrňan, asi půl hodiny od Plzně vzdálí, polem se rozložili, aby dalšímu zásobení se města učinili konec. Nedlouho potom přibyli k obléhajícím kněz Prokop sám a branní z měst Žatce, Loun, Klatov, Domažlic, Stříbra i jiných; na počátku měsíce září přitáhlo také vojsko Pražské, a sice netoliko z Nového, ale i ze Starého města; posléze také Sirotci rozmnožili počet obyvatelův, tak že konečně síla celé země a všech stran husitských, ve pěti vojskách vesměs až na 36.000 bojovníků vzrostlá, okolo Plzně ležela.“

A dodejme, vůbec s útokem nepospíchala. Husité už totiž příliš dobře věděli, že dokonale opevněné město tehdejšími prostředky rychlým jednorázovým útokem dobýt nedokáží. Za úvod obléhací taktiky zvolili každodenní ostřelování Plzně z děl. Kolem města jich rozestavili přibližně čtyři desítky. Zdá se ale, že spíše než bořit městské hradby, měla dělostřelba především zastrašit jeho obyvatele. Všechna děla byla totiž sice ulita z kvalitní zvonoviny, jenomže koule do nich měli husité většinou jen kamenné. Ty mnoho škod v hradebních zdech, ani uvnitř ostřelovaného města nadělat nemohly. Navíc čas, který výroba každé z nich přímo na místě obléhání zabrala, způsoboval, že střelba na město asi nebyla ani příliš hustá, ani příliš častá a ostřelování Plzně se tím pravděpodobně míjelo s očekávaným účinkem. Proto se husité rozhodli, že město raději vyhladoví.

Zajímavým technickým nápadem kališnických obléhatelů, jak pohlídat obklíčené Plzeňany, kteří se neustále pokoušeli nenápadně dostat z města, aby doplnili ubývající zásoby a nebo doručili důležité zprávy katolickým spojencům, bylo vytvoření jakési drátěné ohrady

kolem hradeb. Na ní, jak popisuje pozdější městský písař Šimon Plachý z Třebnice, visela spousta malých zvonků, které se měly rozeznít vždy, kdykoliv by se někdo z místních pokusil hradby Plzně opustit.

Ale ani tato tehdejší technická rarita nebyla husitům moc platná. V jejich táborech před Plzní se už kupily neshody, roztržky a dokonce i zrada. Právě ta se projevila ve chvíli, kdy už vyhladovělé město začalo pomýšlet na svůj konec. Jejím aktérem byl úplatný husitský odrodilec, hejtman Přibík z Klenové, který umožnil, aby lstí bylo do města dopraveno velké množství potravin a obilí. Situace obléhaných se tím radikálně zlepšila a na kapitulaci Plzně už nebylo pomyšlení. Takovouto proměnu, nastojte, prodělaly někdejší obávané, neporazitelné řady božích bojovníků. Není divu, že jejich cesta k tragickému konci u Lipan se tak začala pomalu otevírat.

Podruhé za tohoto čtvrtého a posledního obléhání si Plzeňští oddechli 9. května 1434, když husité začali svá ležení kolem města opouštět. Den předtím totiž přišel do tábora husitů list Prokopa Holého (Velikého), v němž znepokojen rostoucím rozkladem revolučních sil v Čechách navrhoval obléhání Plzně ukončit a co nejrychleji odtáhnout k Čáslavi, kde se husitská polní vojska měla tvrdě vypořádat s vojskem panské jednoty. Když za nějaký čas po odchodu husitů došla do města překvapivá zpráva o jejich porážce a definitivním zničení na bojišti u Lipan, byla to pro deset měsíců trápené město asi odměna nejkrásnější. O to příjemnější, že rozhodující bitvy u Lipan se zúčastnily i houfce statečně bojujících Plzeňanů.

Druhým oceněním prokatolického chování Plzně byla listina krále Zikmunda dekorovaná zlatou bulou (zlatou pečetí, po níž dokument získal svoje tradované pojmenování). Městu přinášela řadu významných hospodářských privilegií, které mu měly pomoci odstranit škody způsobené za oněch čtyř husitských obléhání.

Než husitskou éru Plzně definitivně opustíme, připomeňme si ještě, že i za posledního obléhání Plzně byl odpor plzeňských měšťanů a dalších obhájců města vůči husitům skutečně udatný. Při něm dokonce sami podnikli výpad do nepřátelského ležení, způsobili v něm velké škody a nakonec dokázali si z něho zpět přivést exotickou kořist. V Čechách tehdy nevídaného velblouda. Jeho obrázek, jak je známo, později rozhojnil obsah městského znaku Plzně. Skutečného ukořistěného velblouda Plzeňané poslali darem svým letitým spojencům a obchodním partnerům, obyvatelům města Norimberku.

Na památku dne, kdy husitská vojska ukončila, z pohledu strádajících obyvatel města jistě děsivě nekonečné obléhání Plzně, vstoupilo do tradic města každoroční pořádání oslavy takzvaného Nového svátku, charakterizovaného zvláštní liturgií a konáním procesí. Ten se v Plzni slavil až do roku 1870, kdy byl označen za reakční, a proto zrušen.

To, co nás dnes ve vztahu k zaměření naší knihy zajímá, je odpověď na otázku, jestli některá z husitských obléhání Plzně ve městě také prožívali dědiční majitelé rychty, Václav, Ondřej z Hodušic a jeho manželka Regina. Na jedné straně pro tuto možnost svědčí obsahy písemných závětí umírajících plzeňských měšťanů, které od Ondřejova převzetí úřadu rychty v roce 1426 ve svých úvodech nesou na místě jmen zástupců města stále formulaci začínající slovy *„My Ondrášek rychtář...“* Což by mělo znamenat, že v duchu tehdejších zvyklostí při tvorbě těchto písemností pan Ondřej s několika konšeli skutečně k loži umírajících přišel. Tudíž, že v Plzni pobýval. Pokud tato formulace v úvodu listiny nebyla jen formální.

Na druhé straně je ale podivné, že v listině, kterou basilejský koncil po posledním husitském obléhání Plzně oslavuje její obránce, se mezi jmény uvedenými jména rychtáře Ondřeje z Hodusic a nebo Václava vůbec neobjevují. Vedle řady okolních šlechticů jsou v ní chváleni členové městské rady Johánek, Nárožník, Koranda a na místě rychtáře (podle jména je ale asi míněn místorychtář) měšťan Václav Ditlíkovec. To by naopak naznačovalo, že Václav, Ondřej z Hodušic a jeho žena Regina - minimálně při čtvrtém husitském obléhání - být v Plzni nemuseli.

V LÉTECH VZDORU PROTI HUSITSKÉMU KRÁLI

Konec husitských válek sice Plzeňany zbavil obav z možnosti dalšího napadení zastánci kalicha, ne však starostí s dluhy, které jim vznikly během válečného období. Sami měšťané odhadovali, že výdaje za obranu jejich města představují částku 70 000 zlatých, z níž dosud zůstávají dlužni 24 000 zlatých. Je pravdou, že velkou pomocí při řeše-